

Bukovica – krimi pa drejtësi

Jelena Vukashinoviç dhe Vuk Vujisiç

Pas 16 vjetësh të këtij krimi, dukej se drejtësia më në fund kishte trokitur në derë. Prokurori i lartë i shtetit në Bijello Polje ka paraqitur kërkesë për hetim kundër shtatë personave në çështjen e Bukovicës, nën dyshimin se kanë kryer veprën penale të "kriminalit kundër njerëzimit". Sa i përket veprimeve hetimore, ato filluan dhe përfunduan me marrjen në pyetje të katër dëshmitarëve. Të shtatë të paditurit për krime luftime në Bukovicë u liruan nga akuza për mungesë provash më 31 dhjetor 2010.

Jo shumë kaherë, para 28 viteve ndodhi spastrimi etnik në territorin e Malit të Zi. Grupi i pjesëtarëve të Ushtrisë së Republika Srpskas rrëmbyen disa boshnjakë nga Bukovica dhe i çuan në burgun në Çajnice për t'i shkëmbyer me ushtarët serbë të zënë rob në Gorazhde. Në atë kohë, tetë vetë u vranë në Bukovicë të Plevlës, me dhjetëra u dërguan në kampe përqendrimi dhe rreth njëqind u dëbuan. Sot, më pak se 200 njerëz jetojnë në këtë vend.

Dhuna brutale dhe forca u ushtrua për t'i shkatërruar njerëzit, shtëpitë dhe bagëtinë e tyre, pasurinë, gjithçka që kishin. Pas torturës së përjetuar, popullata boshnjake filloi të largohej nga Bukovica, pas së cilës shtëpitë e tyre u plaçkitën dhe u shkatërruan.

Përveç formacioneve paraushtarake, policia e atëhershme e Malit të Zi, së bashku me ushtrinë e rregullt, nuk u mbeten "borxh" ish-banorëve të Bukovicës. Dëshmitarët besojnë se ata patën sukses në misionin e tyre të përditshëm për të "pastruar" rajonin përmes bastisjeve dhe keqtrajtimit të përditshme.

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

Nga ato kohë kanë mbetur vetëm kujtimet e njerëzve që me sytë e tyre kanë parë keqtrajtimin e familjes së tyre, të afërme dhe fqinjve. Njëri prej tyre është edhe Ferid Osmanagiq, atëherë nëntëvjeçar, i cili ende kujton me trishtim keqtrajtimet e babait të tij të ndjerë, por edhe zhvendosjen në Plevlë dhe braktisjen e shtëpisë së tij të lindjes.

“Nuk e di nëse ishin policë, nuk mbaj mend, por ata filluan të sulmonin fizikisht babain tim. Për fat të mirë, u shfaq një burrë, drejtori i atëhershëm i Shkollës Filllore "Bratstvo i jedinstvo" (Vëllazërim-Bashkim) Kovaçević, i cili e njihte babanë tim dhe e shpëtoi atë nga rrahja. Mbaj mend gjithashtu disa skena të pakëndshme, të shtëna rreth fshatit tim ku jetonim, në mes të ditës. Më kujtohen gjithashtu formacionet paraushtarake që kaluan atje të nesërmen e vrasjes së babait dhe të birit, Hajro dhe Ejub Musliqit. Duke parë se çfarë po ndodhte me të tjerët, unë u frikësova. Unë kisha frikë për babain tim, sepse kryesisht rriheshin disa njerëz që në atë kohë ishin në moshë të pjekur. Ne nuk ishim në gjendje të gjenim emrin e autorit, i cili sulmoi familjen time në ato ditë, por ata ndoshta ishin nga Mali i Zi, sepse shumica e ushtrisë dhe policisë ishin nga Mali i Zi në atë kohë (Plevla, Nikshiqi). Ne erdhëm në Plevlë në dhjetor 1992, te vëllai i babait tim, ku kaluam 6 muajt e ardhshëm. Pas kësaj, ne filluam një jetë të re“, tregon Feridi.

„Në atë Bukovicë, nuk do të ketë kurrë lumturi“

Në pyetjen se nëse babai i tij i ndjerë u kthye ndonjëherë në Bukovicë, Feridi thotë se nuk donte dhe se i mban mend mirë fjalët e babait të tij të ndjerë, kur thoshte: „**Në atë Bukovicë, nuk do të ketë kurrë lumturi**“. Kjo ishte hera e tij e dytë, që për fat të keq që u desh të largohej nga Bukovica. Ai u largua herën e parë gjatë Luftës së Dytë Botërore.

Feridi thotë se as në Plevlë situata nuk ishte shumë më mirë për t'u ndier të sigurt pas asaj çfarë ndodhi.

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

"Brenda natës, 5, 6 dyqane private u dogjën, kryesisht të pronarëve myslimanë, arrestime të anëtarëve të partisë së atëhershme SDA, rrahje. As atje jeta nuk ishte e përsosur. Për çfarë arsye kemi zgjedhur Plevlën: së pari, sepse e dinim se kishim strehim të sigurt; arsyeja e dytë është se në atë kohë kishte një numër të madh të myslimanëve në Plevle, 7-8 000 dhe nëse do të ndodhte diçka, ne e dinim se të paktën do të merrej vesh sepse është mjedis urban, ndërsa në Bukovicë situata ishte ndryshe", shpjegon Feridi.

Bastisjet dhe keqtrajtimet me pretekst të kërkimit të armëve

Feridi shton se të gjitha bastisjet ishin nën pretekstin e kërkimit të armëve, megjithëse kjo nuk ishte detyra e ushtrisë dhe e policisë së atëhershme, por për të siguruar kufirin. Ai beson, ashtu si dhe disa ish-banorë të tjerë të Bukovicës, se në fakt detyra e tyre e vërtetë ishte të pastronin zonën përmes së cilës do të ishte e përshtatshme të kontrabandonin armë dhe furnizime për nevojat e Ushtrisë së Republika Srpskas.

Në një nga konventat partiake të vitit 1997, presidenti aktual i Malit të Zi, Millo Gjukanoviç, kryeministër gjatë përndjekjes së banorëve të Bukovicës, pranoi se ai e ndihmoi Republika Srpskan gjatë luftës dhe deklaroi si vijon:

"Le të mos i mbrojë Momir Bullatoviç serbët nga unë, sepse qeveria që unë drejtoj duhej të ndihmonte fshehtas popullin serb në Hercegovinë dhe Republika Srpska nga Slobodan Milosheviç dhe Momir Bulatoviç për vite me radhë, kur ata vendosën në mënyrë të pashpirtë ta bllokojnë kufirin", tha Gjukanoviç para mijëra mbështetësve të tij

<https://www.facebook.com/LiberalniSavezCG/posts/2582194028745255>

Interesante është se ekzistonin dëshmi që nuk janë provuar se ish-drejtori i Drejtorisë së Policisë së Malit të Zi, Veselin Veloviç, mori pjesë në bastisjet dhe keqtrajtimin e qytetarëve, në atë kohë si komandant i policisë së Plevlës, e cila

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

e siguronte Bukovicën. Sot Veljoviqi kryen funksionin e këshilltarit për mbrojtje dhe siguri të Presidentit të Malit të Zi, Millo Gjukanoviq.

Në vitin 2019, Veljoviqi u shpreh për CIN (Qendra për Gazetari Hulumtuese) se ai nuk e përjashtonte mundësinë e abuzimit individual të detyrës nga ndonjë polic, por insistonte se policia ishte "faktor i stabilitetit, paqes dhe rendit dhe se ka ndërhyrë në të gjitha rastet ku bastiseshin shtëpitë për shkak të mbajtjes pa leje të armëve ose në lidhje me raportimin e veprave të tjera penale të kryera.

"Askush nga policët që kanë marrë pjesë në ato bastisje nuk i rrahën, abuzuan dhe i keqtrajtuuan njerëzit, shtëpitë dhe objektet e të cilëve u bastisën, sepse askush nga banorët e Bukovicës nuk më është ankuar për punën dhe sjelljen e policëve të akuzuar... Për policinë është e qartë që S.H. u vetëvarur, por jo nga frika ose sepse ishte rrahur nga ushtria dhe policia, por për arsye të njohura vetëm për të", ka thënë Veljoviqi në atë kohë.

Ne pyetëm Hazbija Kalaçin, kryetar i Partisë së Drejtësisë dhe Pajtitimit, se si e komenton mos-ndjekjen penale të personave përgjegjës për krimin, por gjithashtu rolin dhe përgjegjësinë e ish-drejtorit të policisë Veselin Veljoviqi në persekutimin e boshnjakëve nga Bukovica, por edhe më vonë në ndjekjen penale të personave përgjegjës.

"A keni dëgjuar ndonjëherë për ndonjë shembull, ku personi përgjegjës për një krim ndjek vetveten? Është iluzore dhe naive të prisni që autorët e spastrimit etnik të procesojnë vetveten. Nuk bëhet fjalë vetëm për rastin e Bukovicës, por edhe me sulmet terroriste dhe okupimin e Plevlës, dëbimin e refugjatëve nga Bosnja dhe Hercegovina, arrestimin dhe torturimin e përfaqësuesve politikë boshnjakë në Mal të Zi dhe shumë krime të tjera nga ajo kohë", përgjigjet Kallaç dhe shton se Veloviqi është vetëm një nga përgjegjësit në zinxhirin komandues.

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

"Ai është vetëm prej tyre. Filip Vujanoviçi ishte ministër i Drejtësisë në atë kohë, Millo Gjukanoviçi ishte epror i Veljoviçit dhe Vujanoviçit. Veselin Veljoviçi ishte komandanti i policisë speciale që ishte e angazhuar në Bukovicë në atë kohë. Ka shumë dëshmi për torturat e policisë malazeze kundër banorëve të Bukovicës, ku ndër të tjera, Veljoviçi akuzohet drejtpërdrejt për tortura. Pyetja më e saktë është se si pozicioni i tij i mëparshëm kontribuoi në relativizimin dhe fshehjen e krimeve", thotë Hazbija Kallaç.

Kthimi pa drejtësi është i pamundur

Në periudhën nga viti 2007 deri më sot, Qeveria e Malit të Zi ka ndërtuar 108 objekte banimi montazh dhe rreth shtatëdhjetë objekte ndihmëse si pjesë e projektit të rindërtimit të Bukovicës. Vlera totale e projektit ishte rreth katër milionë e gjysmë euro.

- Shtëpitë janë ndërtuar dhe kjo qëndron, është në rregull. Sidoqoftë, sipas mendimit tim si dhe shumë të tjerëve, projekti është punuar gabimisht. Qeveria ka vlerësuar se ndërtimi i këtyre shtëpive do të zgjidhte gjithçka. Megjithatë, kur e shikoni infrastrukturën rrugore të Bukovicës, ajo është në gjendje të mjerueshme. Kur shikoni furnizimin me energji elektrike, me borën e parë ose një erë më të fortë, e gjithë Bukovica mbetet pa energji elektrike. Shikoni rrjetin celular. Shumë vështirë është të kesh sinjal atje. Kjo duhet të ishte bërë së pari dhe të mblidheshin të gjithë njerëzit që janë të gatshëm të kthehen atje - shpjegon Ferid Osmanagiqi.

Feridi theksoi se, pas kaq shumë vitesh, nuk mund të presim nga njerëzit të kthehen menjëherë.

- Pas vitit 1992, të gjithë kanë ikur dhe të gjithë kanë filluar jetë të re. Disa gjenerata të reja kanë dalë. Ata nuk mund të prisnin që njerëzit të ktheheshin vetëm për shkak të shtëpive të tyre - tha ai.

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

Pas 16 vjetësh të këtij krimi, dukej se drejtësia më në fund kishte trokitur në derë. Prokurori i lartë i shtetit në Bijello Pole kërkoi kryerjen e hetimit kundër shtatë personave në rastin „Bukovica“, për shkak të dyshimit se kanë kryer veprën penale të "krimit kundër njerëzimit". Sa i përket veprimeve hetimore, ato filluan dhe përfunduan me marrjen në pyetje të katër dëshmitarëve. Të shtatë të paditurit për krime lufte në Bukovicë u liruan nga akuza për mungesë provash, më 31 dhjetor 2010.

Hazbija Kalaç beson se ish-qeveria nuk e zbatoi sinqerisht programin për kthimin e banorëve të Bukovicës, sepse ata që ishin përgjegjës nuk u ndëshkuan dhe banorëve nuk u siguruan kushtet themelore të jetesës.

"Urdhërdhënësit dhe autorët e krimeve nuk u ndëshkuan, madje nuk u emëruan, kështu që u krijuan parakushtet që kthimi i të dëbuarve të mos ndodhë kurrë. Përsëri e realizuar me plan. Viktimat janë manipuluar gjatë gjithë këtyre viteve, u është bërë presion shtesë për t'u kënaqur me shtëpitë që shteti ka ndërtuar për ta. Ndërtimi i shtëpive pa infrastrukturë shtesë dhe mbështetje shtesë, pagesa e dëmshpërblimeve të caktuara monetare për të dëmtuarit, si konfirmim i drejtpërdrejtë i përgjegjësisë së shtetit për krimet, shoqëruar me mbrojtjen e pamaskuar të kriminelëve, paraqet shembull shkollor për legalizimin e krimit të spastrimit etnik".

Cila është rruga për ringjalljen e Bukovicës dhe kthimin e popullsisë së saj?

Hazbija Kalaç beson se është e mundur, nëse ka vullnet politik, që familjet e larguara të kthehen, ata që janë përgjegjës të ndëshkohen dhe fshatrat të ringjallen në këtë mënyrë:

"Urdhërdhënësit dhe ekzekutorët të nxirren para drejtësisë dhe të ndëshkohen në mënyrë adekuate. Bukovica të trajtohet si një zonë me interes të veçantë për shtetin duke ndërtuar infrastrukturën, banorëve që dëshirojnë të kthehen t'u sigurohet mbështetja shtetërore për krijimin e fermave,

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

bizneseve të vogla, lirimi nga tatimet, taksat... Ka shumë modalitete si shteti mund të nxisë kthimin në këtë zonë jashtëzakonisht të pasur me burime. Por mbi të gjitha, personat përgjegjës për krimet duhet të dënohen. Ky është parakusht për gjithçka", pohon Hazbija Kalaç.

Megjithatë, Ferid Osmanagiq nuk është optimist. Ai nuk beson se shteti do të bëjë gjë për të ndryshuar gjërat, sepse ka mungesë të vullnetit politik.

"Viktimat dhe familjet kanë humbur besimin në shtetin dhe drejtësinë, sepse është e vështirë tani, pas kaq shumë vitesh, të ndiqen penalisht ata që janë përgjegjës. Shumë viktima, dëshmitarë dhe autorë nuk janë më në këtë botë, kështu që sa më shumë kalon koha është më e vështirë të presësh që drejtësia të arrijë te përgjegjësit", mendon Feridi.

PËR BUKOVICËN PAK FLITET DHE DIHET

Shpesh dëgjojmë në publik histori për krime të ndodhura jashtë Malit të Zi, ndërsa shumë nuk kanë dëgjuar për Bukovicën. Shkaku, thonë bashkëbiseduesit tanë, është në fshehjen e krimeve, sepse ato përmenden rrallë.

Feridi thotë se 98% e të rinjve nga Plevla nuk dinë asgjë për Bukovicën, ndërsa situata me të moshuarit është disi më e mirë, por përsëri shumica nuk i dinë detajet e krimit.

Në pyetjen nëse mendon se flitet shumë më tepër për krime të tjera jashtë Malit të Zi, ndërsa nuk flitet për Bukovicën, Kallaç ka thënë se kjo është e vërtetë.

„Srebrenica, plaga më e madhe boshnjake, emëruesi ynë për gjenocidet që na kanë ndodhur në 150 vitet e fundit, është simbol i vuajtjes sonë, por fatkeqësisht ajo plagë filloi të keqpërdoret për qëllime politike ditore nga njëra anë dhe duke devijuar fokusin e publikut nga krimet në Malin e Zi. Nuk

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

është normale ose morale të heshtësh për krimet, viktima të të cilëve janë bashkëqytetarët, fqinjët, bashkatdhetarët dhe të merresh me Srebrenicën çdo të dytën ose të tretën ditë. Bukovica është gjithashtu Srebrenica jonë. Në vitin 1943, hordhitë çetnike të drejtuara nga Pavle Gjurishiqi vranë rreth 8,000 civilë të moshuar, gra dhe fëmijë brenda një muaji, ndër të tjera po në atë zonë, nga të cilët 26% e viktimave ishin fëmijë nën 4 vjeç. Pra, kjo është Srebrenica jonë, e cila ndodhi në vitet 1942 dhe 1943 të shekullit të kaluar dhe që kryesisht mbeti pa u ndëshkuar. Kjo është arsyeja pse na ndodhi Bukovica në vitin 1992 dhe 1993. Kjo është arsyeja pse ne kemi detyrim si popull dhe shoqëri që së pari të pastrojmë mbeturinat nga oborri ynë", përfundon Kallaç.

Në anën tjetër, Feridi beson se Bukovica dhe krimet e tjera duhet të futen në librat shkollorë në mënyrë që të mos harrohen, e kështu as të mos përsëriten.

Përpos bashkëbiseduesve tanë, kemi kontaktuar edhe me Partinë Boshnjake, së cilës i kemi dërguar të njëjtat pyetje si Partisë së Drejtësisë dhe Pajtimit. Mirëpo, përkundër përkujtesës dhe premtimit se do të përgjigjen, as pas 20 ditësh nuk kemi fituar përgjigje në pyetjet tona. I kemi shkruar edhe Veloviqit, i cili na ka drejtuar që t'u referohemi deklaratave të dokumentuara që ai i ka dhënë më herët lidhur me rastin e Bukovicës.

This project was funded, in part, through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

***

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.